

ТЕМА 2. Лікувально-оздоровчий туризм

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Мета і завдання курортно-лікувального туризму.
2. Особливості лікувально-оздоровчого туризму.
3. Основні типи курортів.
4. Лікувально-оздоровчий туризм в Європі.
5. Лікувально-оздоровчий туризм в Україні.
6. Бальнеологічні курорти інших регіонів світу.

Література:

1. Бабкін О.В. Спеціальні види туризму. Фенікс, 2008. 252 с.
2. Богатирьова Г.А. Спеціалізований туризм. Метод. рек. до вивч. дисц. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2019. 47 с
3. Борисова О.В. Спеціалізований туризм. Навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти спеціальності «Туризм». Київ: «Кондор», 2020. 260с.
4. Сучасні різновиди туризму: підручник /Ф.Ф. Шандор, М.П. Кляп. К.: Знання, 2013. 334

-1-

Лікувальний туризм здійснюється з метою зміцнення здоров'я і передбачає перебування в санаторно-курортних установах. Туризм із метою лікування виокремлений і у класифікації осіб, які подорожують, рекомендованій UNWTO.

Метою оздоровчого туризму є профілактика захворювань і відпочинок. Він характеризується більшою тривалістю подорожі, відвідуванням меншої кількості міст і більшою тривалістю перебування в одному місці, тобто поряд із проведенням дозвілля передбачає відпочинок. Для даного виду туризму переважно планують маршрутно-стаціонарні тури.

Найчастіше виділяють рекреаційний туризм, що поєднує поїздки з метою відпочинку, оздоровлення і лікування, а також відновлення і розвитку фізичних, психічних та емоційних сил. Рекреація охоплює всі види відпочинку, в тому числі санаторно-курортне лікування і туризм.

Останнім часом у світі спостерігається зростання інтересу туристів до лікувально-оздоровчого туризму. Швидкий темп життя, безліч стресових ситуацій, зростання потоку інформації, несприятлива екологічна обстановка в більшості країн змушує людей звертатися до цього виду туризму.

Подорожі з лікувальними цілями були відомі ще в стародавніх Греції і Римі, громадяни яких використовували цілющі джерела та місця зі сприятливим кліматом для того, щоб зміцнити здоров'я. Перший відомий в історії курорт Асклепія у Давній Греції, розташований поблизу порту Епідаурос, був створений на природних джерелах мінеральних вод у II ст. до н. е. У XVIII—XIX ст. поширилася мода їздити "на води". Люди, переважно багаті, їздили на курорти не з метою лікування, а для відпочинку. Навколо джерел виростили курортні міста, що стали центрами світського життя, поряд із лікарнями споруджувалися концертні зали, іподроми та казино.

Мотивація подорожей на курорти з роками не змінилася. Людей, які бажають відпочити, приваблюють у курортні місцевості цілющі властивості природних факторів.

-2-

Особливостями лікувально-оздоровчого туризму є:

- — тривалість перебування, що повинна становити не менше трьох тижнів, незалежно від типу курорту і захворювання, оскільки лише за такий час можна досягти оздоровчого ефекту;
- — висока вартість перебування і лікування — звичайне лікування на курортах є дорогим, тому цей вид туризму розрахований на заможних клієнтів, що замовляють індивідуальну програму перебування і лікування;
- — вік — як свідчить статистика, на курорти найчастіше їдуть люди старшої вікової групи, хоча останнім часом відпочинок на курортах обирають і люди середнього віку, які страждають недугами. Вибір робиться між курортами, що спеціалізуються на лікуванні конкретного захворювання, і курортами змішаного типу, що загалом зміцнюють здоров'я і сприяють відновленню сил і зняттю стресу.

Останнім часом ринок лікувально-оздоровчого туризму зазнає змін. Традиційні санаторні курорти перестають бути місцем лікування і відпочинку осіб похилого віку і перетворюються на поліфункціональні оздоровчі центри, розраховані на широке коло споживачів.

Зберігаючи лікувальну функцію, курорти урізноманітнюють програму перебування пацієнтів культурними і спортивними заходами, пропонують широкий асортимент послуг з оздоровлення і відновлення сил, більш гнучко підходять до визначення тривалості курсів лікування й оздоровлення.

Розрізняють три основних типи курортів:

- бальнеологічні,
- грязеві,
- кліматичні.

На *бальнеологічному курорті* головним лікувальним фактором слугують природні мінеральні води. Вони використовуються для питного лікування, ванн, купання в лікувальних басейнах, усіялких душів, а також для інгаляцій, полоскань і зрошень.

Відомості про цивілізоване використання цілющих мінеральних вод дійшли до нас з глибини віків. Численні археологічні знахідки свідчать про те, що практика оздоровлення мінеральними водами існувала ще У у—ту тис. до н. е., давні люди вважали мінеральні води джерелом здоров'я, сили та краси. У працях Гіппократа описуються лікувальні властивості річкової, солоної і морської води. "In balneis salus" ("Здоров'я — це купання") — правдивість цього твердження Гіппократа доведена практикою використання оздоровчої сили води.

Мінеральні води допомагаютьвилікуватися від численних недуг. Серед пацієнтів бальнеологічних курортів переважають люди з захворюваннями шлунково-кишкового тракту, серцево-судинної і нервової систем, дихальних шляхів, опорно-рухового апарату. Ефективність лікування низки захворювань на бальнеологічних курортах підтверджують результати медичних досліджень.

Грязеві курорти прив'язані до родовищ лікувальних грязей (пелоїдів). Грязелікування використовується переважно при патології суглобів, нервової системи травматичного походження, а також гінекологічних та деяких інших захворювань. Завдяки сучасним методам і новітнім технологіям грязелікування дає змогу досягти високих медичних результатів, що сприяє зростанню популярності грязевих курортів серед людей, які потребують лікарської допомоги.

Кліматичні курорти настільки ж різноманітні, як і сам клімат. У структурі кліматичних курортів світу лісові (рівнинні) становлять 11,3%, гірські — 24,2%, клімато-кумисо-лікувальні — 4,2%. Кожному з них властива унікальна комбінація погодно-кліматичних факторів (температура, атмосферний тиск, сонячне випромінювання тощо), що використовуються з лікувально-профілактичною метою. Від поєднання цих факторів залежить профіль курорту. Якщо лісові курорти з характерним для них

континентальним кліматом приймають переважно осіб, що страждають захворюваннями верхніх дихальних шляхів, астмою, розладами нервової системи, то перебування на гірських курортах рекомендується при початкових формах туберкульозу і малокров'ї.

Найбільш поширений тип кліматичних курортів — приморські. У структурі кліматичних курортів світу вони становлять 60,3 %. Дедалі більше туристів відкривають для себе можливості поєднувати відпочинок на морі з ефективним лікуванням. Морський клімат сприяє подоланню багатьох хвороб. Він позитивно впливає на людей із захворюваннями крові, кісткової тканини, лімфатичних залоз. Після завершення курсу лікування самопочуття пацієнтів поліпшується, тривалий час вони можуть обходитися без медикаментів чи скоротити дози лікарських препаратів.

Ще один різновид кліматичних курортів — клімато-кумисо-лікувальні— розташовані в степовій зоні й відомі своїм комбінованим методом лікування, що поєднує цілющі властивості сухого степового клімату і кумису — кисломолочного напою з кобилячого молока. Кумис підвищує засвоюваність білків і жирів, сприяє збільшенню маси. Таких курортів у світі всього близько 40.

Окрім трьох основних типів курортів — бальнеологічних, грязевих і кліматичних — виокремлюють перехідні (проміжні). Це курорти, які використовують відразу кілька природних лікувальних факторів, наприклад, мінеральні води і грязі чи клімат і мінеральні води.

-4-

Лікувально-оздоровчий туризм достатньо поширений у Європі. До XIX ст. сформувалася німецька курортологічна школа, прихильниками якої, крім Німеччини, Австрії і Швейцарії, стали Чехія і Словаччина. У цих країнах сформувалися багаті традиції курортної справи, вони мають у своєму розпорядженні широкий спектр цілющих природно-кліматичних ресурсів, розвинену інфраструктуру, використовують сучасні ефективні методи профілактики і лікування захворювань, а також реабілітації. Чехія, Словаччина і Німеччина контролюють більшу частку європейського лікувально-оздоровчого туризму.

Закладені ще в XIX ст. принципи німецької школи курортології у країнах, які їх підтримують (Німеччина, Австрія, Швейцарія, Чехія, Словаччина та ін.), дотепер не зазнали суттєвих змін. Особам, які прибувають на курорти, зазвичай не пропонують суворий розпорядок дня, вони самі обирають час для лікувальних процедур і не зобов'язані діяти за лікарською порадою.

Курорти іншої групи, до якої входять Іспанія, Італія, Франція, Бельгія, мають переважно оздоровчий характер. Хоча саме в Бельгії знаходиться знаменитий курорт Спа, що дав загальну назву всім курортам із термальними водами.

За кількістю туристських прибуттів на санаторно-курортне лікування список європейських країн очолює Чехія. Найбільша і найвідоміша чеська оздоровниця — Карлові Вари, або Карлсбад. Лікують у Карлових Варах хвороби травного тракту й обміну речовин.

Недалеко від Карлових Вар розташовані знамениті курорти Франтішкови Лазне і Маріанське Лазне.

Курорт світового значення Франтішкови Лазне знаходиться у західній частині Чехії і є одним із найстарших (заснований 1792 р.) і найбільших курортів країни. На ньому лікують хвороби системи кровообігу, вади серця і захворювання опорно-рухового апарату.

Курорт Маріанське Лазне теж належить до так званого західночеського трикутника і має світову популярність. На курорті й у найближчих околицях налічується 140 джерел мінеральної води, з яких для лікувальних цілей використовуються 39. Тут лікують захворювання нирок і сечовивідних шляхів, обміну речовин, деякі захворювання нервової системи.

Тепліце — один із найдавніших у Європі.

Лугачовіце — найбільший курорт Східної Чехії. Янске Лазне — перший у Європі санаторій, який спеціалізувався на лікуванні дитячого паралічу.

Словаччина належить до країн німецької школи курортології, має багато всесвітньо відомих курортів. Один із них — П'єштяні — бальнеологічний курорт у південно-західній Словаччині. Його цілющі термальні джерела сприяють лікуванню ревматичних та інших захворювань опорно-рухового апарату, лікують нервові захворювання. П'єштяні — бальнеологічний центр для дітей віком від трьох років.

Європейським центром водолікувального купання Угорщина стала в ХІХ ст. Нині 22 міста і 62 угорських селища мають офіційно визнані лікувальні джерела.

Туристські потоки спрямовуються за двома напрямками: у Будапешт і на озеро Балатон. Столиця Угорщини Будапешт ще в ХІХ ст. одержала статус міста лікувальних вод. Сьогодні це один з головних бальнеологічних курортів світу. На території міста щодоби зі 123 джерел одержують 70 млн л гарячої цілющої води, більше половини якої має температуру, що вища за + 40 °С. Озеро Балатон — одне з найтепліших озер Європи. Щорічно сюди приїжджає до 100 тис. туристів із різних країн.

Відомим є бальнеокурорт Хевіз, розташований на березі однойменного найбільшого гарячого озера Угорщини. Варто згадати і курорти Тата, Таполце (сірчанокисла тепла (+ 28 °С) мінералізована вода підземної річки).

На території Німеччини розташовані понад 300 курортів. Тільки в Баварії їх близько 50. Деякі мають світове значення, їх щорічно відвідують тисячі іноземних туристів. Це, насамперед, Баден-Баден — курорт із м'яким кліматом. Близько 2000 років тому римляни відкрили тут гарячі термальні джерела. Таких джерел у Баден-Бадені 20. Найбільшу світову популярність одержав Вісбаден (столиця землі Гессен), багатство якого полягає в 26 термальних лікувальних джерелах із температурою + 68 °С Це зелена оаза (з одного боку — Рейн, з іншого — гори Таунус) із середземноморським кліматом і середньорічною температурою + 9 °с. Вісбаден називають "Ніццою півночі".

Найвідоміший серед численних курортів Австрії — бальнеологічний курорт Бадгастайн — знаходиться на півдні федеральної провінції Зальцбург, у долині ріки Гастайн, Він створений на базі 17 гарячих радонових джерел із температурою + 44,3 °С. Бадгастайн почав швидко розвиватися з 1828 р. і до середини ХХ ст. став всесвітньо відомим. Родонові джерела допомагають при захворюваннях нервової, серцево-судинної, бронхо-легеневої системи, опорно-рухового апарату, гормональних порушеннях.

Всесвітньо відомим курортним містом є Баден, розташований у східній околиці Віденського лісу. Свою репутацію як оздоровчий курорт він отримав завдяки 14 гарячим джерелам (+ 36 °С).

Швейцарія однією з перших почала практикувати лікування травами. Тут розташований потужний фітотерапевтичний центр Кран-Монтана. Трав'яні відвари та настої допомагають активізувати захисні функції організму, позбутися зайвої маси, уповільнити старіння. У фітотерапевтичному центрі успішно лікують дерматоз, порушення обміну речовин, діабет, захворювання суглобів, розлади нервової системи.

Франція. У цій країні функціонують декілька всесвітньо відомих курортів. Енген — термальний курорт, розташований за 15 км від Парижа. Менш відомі такі курорти, як Дакс, Котре, Баньєр-бе-Бігор, Ваньєр-де-Люшон, Акс-ле-Терм, розташовані у Піренеях неподалік від Лурда.

Південна Європа на ринку лікувально-оздоровчого туризму представлена в основному Італією. її бальнеологічні курорти зосереджені на північному сході країни. Найпопулярнішим в Європі курортом є Монтекатіні Терме, заснований ще 1345 р. Він розташований за 50 км від Флоренції в Тоскані.

Іспанія, Португалія, Греція приваблюють туристів своїми кліматичними приморськими курортами, які більше відомі як зони відпочинку і розваг. Спеціалізованих лікувальних курортів у цих країнах небагато.

В Іспанії найбільш знаменитою є водолікарня Бенасаль, джерела цілющих вод Монтанехос на Коста дель Ассар і термальні джерела у Валенсії, на базі яких функціонують курорти Кофренсе і Чулілья.

У Північній Європі лікувально-оздоровчий туризм розвинений недостатньо, всі вони мають переважно внутрішнє значення.

-5-

На території України є мінеральні води таких основних бальнеологічних груп:

- Група А. Води без специфічних компонентів та властивостей. Їхня лікувальна дія зумовлена основним іонним складом та загальною мінералізацією; азот та метан містяться у них у розчиненому стані в умовах атмосферного тиску тільки у незначних кількостях. Води цієї групи виведені на земну поверхню свердловинами, вивчені та використовуються на курортах Миргорода (Полтавська область), Куяльника (Одеська область), Трускавця (Львівська область), Феодосії (Крим), Очакова (Миколаївська область) та ін.
- Група Б. Води вуглекислі. Лікувальна дія зумовлена наявністю у великих кількостях розчиненого вуглекислого газу, який становить 95-100% газів, а також іонним складом та загальною мінералізацією. Ці води виведені на поверхню, вивчені та використовуються на курортах Поляна (Закарпатська область), Голубино у санаторії "Квітка полонини", Сойми - у санаторії "Верховина" (Івано-Франківська область).
- Група В. Води сульфідні. Фізіологічна та лікувальна дія зумовлена наявністю сульфідів (вільного сірководню та гідросульфідного іону). Води цієї групи вивчені та використовуються на курортах Любень-Великого (Львівська область), Синця (Закарпатська область), Черчого (Івано-Франківська область).
- Група Г. Води залізисті, миш'яковисті або миш'якові з високим вмістом марганцю, міді, алюмінію. Лікувальна дія зумовлена (окрім їхнього іонного, газового складу та мінералізації) одним або декількома з перелічених фармакологічних активних компонентів. Ця група вивчена та використовується у санаторії "Гірська Тиса" (Закарпатська область).
- Група Ґ. Води бромні, йодні та з високим вмістом органічних речовин. Виділено два типи мінеральних вод з високим вмістом органічних

речовин. Води групи вивчені та використовуються на курортах Трускавця (Львівська область), Берегового, Косина (Закарпатська область).

- Група Д: Радоніві (радіоактивні) води використовуються на курорті Хмільник (Вінницька область).

В Україні є великі запаси лікувальних грязей. До них належать різні за походженням природні утворення (відкладення боліт, озер та морських заток), які складаються з води, мінеральних та органічних речовин і являють собою однорідну тонкодисперсну пластичну масу з певними тепловими та іншими фізико-хімічними властивостями. За прийнятою класифікацією лікувальні грязі поділяються на торфові (прісноводні, мінералізовані), мулисті (сапропелі, сульфідні, мінеральні, глинистий мул, глини) та псевдовулканічні (сопочні та гідротермальні). В Україні експлуатуються сім торфових і десять сульфідних родовищ лікувальних грязей. Особливе місце займають унікальні ресурси озокериту Бориславського родовища у Львівській області. Торфові грязі є у Львівській та Івано-Франківській областях. Серед мулисто-сульфідних значними є Куяльницьке та Шаболатське (Одеська область), а також Чокрацьке (Крим) родовища.

Рекреаційні ресурси пляжів відіграють важливу роль у роботі курортів на березі морів, річок, озер. У АР Крим, Одеській, Донецькій, Миколаївській, Херсонській та Запорізькій областях є штучні та природні лікувальні пляжі в межах берегової лінії Чорного і Азовського морів.

-6-

Америка

На американському континенті безперечним лідером на ринку лікувально-оздоровчого туризму є США. Досягнення цієї країни у сфері охорони здоров'я (трансплантація тканин і органів, кардіохірургія, пластичні операції) є загально визнаними. Однак медична допомога в США коштує дорого, тому дедалі більше американців приділяють значну увагу профілактиці захворювань і з цією метою вирушають на курорти. Іноземні туристи, наприклад, європейці, приїжджають у США переважно з метою лікування в клініках, а не на курорти.

Основний тип північноамериканських курортів — бальнеологічні. Відвідують їх переважно самі американці. Відомі курорти на мінеральних водах Маммот-Спрінгс, Хібер-Спрінгс, Гот-Спрінгс знаходяться на півдні центральної частини США й у штаті Арканзас. Користується попитом відпочинок на приморських кліматичних курортах: Лонг-Біч поблизу Нью-Йорка, Хаттерас на узбережжі Атлантичного океану в штаті Північна

Кароліна, популярні в усьому світі курорти Маямі-Біч у Флориді, Сан-Дієго і Санта-Круз у Каліфорнії. Є попит і на приозерні курорти, хоча американці надають перевагу відпочинку та лікуванню на курортах Центральної Америки, в Барбадосі, на Кубі та на Багамських островах.

Близький Схід

Більшість курортів цього регіону зосереджені на Мертвому морі в Ізраїлі. Унікальність цієї місцевості полягає в можливості поєднання лікувальних властивостей грязей, солей моря й особливих біо-метеорологічних умов. Насичена корисними органічними речовинами, мінералами та солями (концентрація солей і мінералів у Мертвому морі становить 33 %) морська вода має рідкісні лікувальні властивості. Місцевість навколо Мертвого моря багата на гарячі мінеральні джерела. Найбільше з них розташоване на південному сході самого узбережжя, в Хамей Зоар, поряд з оазою Ейн-Геді. Температура води у джерелі досягає + 31 °С.

Ще один оздоровчий чинник Мертвого моря — повітря. Цей басейн є найнижчою місцевиною світу (Мертве море знаходиться на 395 м нижче рівня світового океану), відповідно атмосферний тиск тут найвищий на планеті. Повітря відзначається особливою чистотою і підвищеним умістом кисню. На узбережжі розташовано кілька курортів, де успішно лікують такі захворювання, як псоріаз, екзема, поліартрит, остеохондроз.

На весь світ відомі курорти Ейн-Букек, Ейн-Бокек, Нев Зохар у південній частині, Ейн-Геді в північній частині Мертвого моря. Усі вони пропонують високоякісне терапевтичне лікування. Курорти Ейн-Бокек і Нев-Зохар приваблюють людей з усього світу своїми мінеральними джерелами. Цілющі властивості їхньої води відомі ще з I ст. н. е. У горах на висоті 1000 м за 25 км від Мертвого моря розташоване курортне місто Арад, основними перевагами якого є найчистіше гірське повітря, насичене випарами Мертвого моря, і м'який клімат. Це унікальний курорт для профілактики і лікування астми.

Крім лікувальних курортів Мертвого моря, в Ізраїлі є термальні курорти на озері Кінерет у місті Тіверія. Розташовані в південній околиці міста гарячі джерела — його візитна картка: 17 гарячих джерел (до +60 °С) б'ють із глибини 2000 м; їхні води сильно мінералізовані.

Багато іноземців відвідують Ізраїль з метою лікування в кардіологічних, онкологічних і андрологічних клініках, розташованих здебільшого у Тель-Авіві та Єрусалимі. Медичні послуги, які надають у цих клініках, аналогічні послугам, які туристи отримують у США і Німеччині, причому деякі з них є дешевшими, ніж у цих країнах, тому американці й німці — часті клієнти

ізраїльських клінік. Нерідко Ізраїль із лікувальними цілями відвідують мешканці Йорданії.

Азія, Австралія, Океанія та Африка

У країнах Азії лікувально-оздоровчий туризм розвинений недостатньо. Відносним попитом користуються поїздки з лікувальними цілями в Непал, Китай, Таїланд.

Австралія володіє усіма природними ресурсами, необхідними для лікувально-оздоровчого туризму. Бальнеологічні курорти Дейлсфорд, Морк, Спрінгвуд сконцентровані на південному сході материка. Відомими у світі є приморські кліматичні курорти Австралії. Золотий Берег, Дейдрім Айленд. Керне вважаються ідеальними місцями для відпочинку і лікування. Однак віддаленість Австралії від Європи й Америки — основних регіонів, що генерують туристичний попит, перешкоджає збільшенню в'їзних туристських потоків, тому австралійські курорти, як і американські, орієнтовані переважно на прийом внутрішніх туристів.

В Африці лікувально-оздоровчий туризм щойно починає розвиватися. Зростає популярність курортів Тунісу, лікування на яких включає водо-та грязелікування, різні види масажу та таласотерапію. На північному узбережжі Африки розташовані приморські кліматичні курорти. У Єгипті це відомий турцентр на Червоному морі Хургада і курорт міжнародного класу Шарм-ель-Шейх. Менш відомі єгипетські курорти Дахаб і Ну-вейба. У Марокко функціонують курорти Агадір, Мохаммедія, Танжер, Ель-Хосейм. У Кенії приморські курорти розташовані на узбережжі Індійського океану. Це Момбаса, Кіпіні, Малінді, Ламу, Кіліфі. Кілька курортів є в ПАР. Інші країни Африки не мають ні природних ресурсів, ні засобів для розвитку курортної справи.